

Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЦІ

© 2008

Бадья Л.А.

М.О.КОРФ – ПЕДАГОГ-НОВАТОР, ВИХОВАТЕЛЬ ПОКОЛІНЬ ТВОРЧИХ ВЧИТЕЛІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Державотворення нової незалежної України відкриває можливості легітимізації вітчизняної історії початкової народної школи на основі дослідження історичних джерел, творчої спадщини та подвижницької праці педагогів, громадських діячів, національно свідомої інтелігенції.

Серед імен, які повертаються останнім часом до нас з незаслуженого забуття, достойне місце займає ім'я Миколи Олександровича Корфа. Спадщина цього видатного педагога, який у середині XIX ст. заклав основи сучасної початкової школи, заслуговує самого детального вивчення як з потреби поглиблення розуміння закономірностей історико-педагогічного процесу в цілому, так і з позицій вдячності до самовідданої подвижницької праці нашого уславленого земляка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... В дожовтневій Росії М.О.Корф користувався великою повагою та авторитетом. Його педагогічні твори багаторазово перевидавалися, були настільними книгами декількох поколінь народних вчителів. Так, книга «Русская начальная школа», яка стала першим посібником для вчителів земських шкіл, ще за життя автора перевидавалася 6 разів.

Після 1917 року не було жодного перевидання творів М.О.Корфа, а саме ім'я вченого було забуте. Навіть у маєтку Нескучному Катеринославської губернії (нині – Донецької області), де жив, працював, проводив вчительські з'їзди М.О.Корф, відрито музей його зятя – відомого російського артиста В.І.Немировича-Данченка, а самому М.О.Корфу присвячена лише невелика експозиція.

Лише у 90-ті роки XX ст. ім'я М.О.Корфа та його спадщина поступово почали повертатися в науковий обіг. Так, у 1997 році була перевидана біографія М.О.Корфа, написана його біографом М.Л. Песковським, у 1992-1997 рр. у журналі «Педагогика» друкувалася «История русской педагогики» П.Ф.Каптерева, 26 розділ якої висвітлює внесок М.О.Корфа у створення народної школи. Ряд статей сучасних науковців (Ю.Іваненко, 2000, М.Гусак, 2003, І.Кушніренко, 2004, О.Григоренко, 2005) присвячено різним сторонам діяльності цього видатного педагога.

Усі роботи, присвячені вивченню спадщини М.О.Корфа, навіть взяті усі разом, відбивають її не повною мірою. І це не дивно, бо Микола Олександрович був натурою, наділеною багатьма чеснотами. Прекрасно освічений, несамовитий в роботі, талановитий письменник, публіцист, оратор, викладач, він працював одночасно в декількох напрямках: створення і розбудова народної школи, забезпечення її методичною літературою, навчання вчителів. Численними публіцистичними працями М.О.Корф ознайомив громадськість і земців з своїми ідеями, впровадив їх у свідомість і практику усіх земських та громадських міських установ Росії.

У всіх цих сферах М.О.Корф за своє коротке життя зробив стільки, що вистачило б для уславлення в історії педагогіки декількох імен.

Формулювання цілей статті... Мало дослідженою сферою діяльності М.О.Корфа є його робота з підвищення кваліфікації народних вчителів. Метою даної роботи став аналіз діяльності М.О.Корфа по впровадженню в практику власних новаторських методів початкового навчання через вчительські з'їзди, його ролі у вихованні педагогів нової формації.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розпочав М.О.Корф свою діяльність зі створення народної школи як такої. Йому належить як сама ідея, так і запровадження в Росії нового виду дешевої і короткотермінової народної школи з навчальним курсом у три зими, з трьома відділеннями, з якими одночасно в одному приміщенні працює один вчитель – їх знала уся Росія під назвою “корфівські тризимки” [6, с.434]. Така школа була найбільш пристосована до потреб початкової освіти і умов сільського побуту. У теплу пору року, з весни по осінь, діти потрібні у кожній селянській родині як робоча сила, тож школа пред'являє на них свої права лише зимою, коли діти не так потрібні для сільських робіт. Основним же мотивом запровадження такої школи був гострий дефіцит вчителів.

Талановитий публіцист, М.О.Корф був бажаним автором для усіх кращих періодичних видань, на сторінках яких він пропагував саму ідею народної освіти, на той час нову, без напрацьованих напрямків і законоположень. У своїх статтях, «Отчетах члена Александровского уездного училищного совета», які тисячними тиражами розходилися по країні, Корф ділився досвідом запровадження народної школи нового типу у Олександрівському повіті, земським гласним якого Микола Олександрович був у 1867-1872 рр.

Запропонований Корфом тип школи став основним видом народної початкової школи Російської імперії, використовувався і в перші роки радянської влади, поки існував дефіцит вчительських кадрів. Є така школа і сьогодні – це малокомплектна сільська школа, існування якої, щоправда, зумовлено протилежною причиною – малою кількістю на селі дітей шкільного віку.

Для нової початкової школи М.О.Корф розробив і новий спосіб навчання грамоті – звуковий метод, який єдиний з численних запропонованих у той час методів витримав перевірку часом і поряд з методом навчання письму К.Д.Ушинського склав основу початкового навчання, що, з невеликими модифікаціями, використовується до теперішнього часу.

Для впровадження нових прогресивних методів викладання в народній школі Микола Олександрович розробив ряд підручників для учнів і методичних посібників для вчителів – за п'ять років він видав п'ять підручників і посібників [6, с.441].

Свій звуковий метод М.О.Корф виклав у «Руководстве к обучению грамоте» – одному з перших підручників в Росії з методики навчання читанню. У 1871 році було надруковано книгу «Наш друг. Книга для чтения учащихся в школе и дома», призначену для навчання дітей після освоєння ними «Родного слова» К.Д. Ушинського. У 1872 році вийшла друком невелика книжечка «Малютка» для початкового навчання читанню. У пізніших виданнях вона увійшла до складу «Нашого друга». Наприкінці 70-х років підручник був доповнений методичним посібником для вчителів.

Ще одною, надзвичайно важливою, сферою діяльності М.О.Корфа була робота з підвищення кваліфікації вчителів народних шкіл. Цією діяльністю він заклав основи сучасної післядипломної освіти вчителів.

Розпочав Микола Олександрович цю роботу на основі приватної ініціативи у своєму маєтку Нескучному, який він перетворив на вчительську Мекку. Сюди з усіх куточків величезної Російської імперії до нього їхали вчителі та кандидати на вчительські посади. Корф екзаменував їх і, якщо виявляв слабку підготовку, проводив заняття, навчав основам викладання в початковій школі за новими прогресивними методами. Під час цих занять вчителі жили в маєтку, іноді по тижнів. По завершенню навчання Корф видавав свідоцтво, яке цінувалося по всій Росії набагато вище, ніж державний диплом – вчителі, які пройшли «через руки» барона Корфа, вважалися найкращими народними педагогами [6, с.446].

Але таким способом можна було навчити дуже обмежену кількість вчителів. Микола Олександрович висунув ідею регулярного періодичного проведення вчительських з'їздів. Він обґрунтував необхідність такої роботи і заклав основи її практичного проведення [3].

Ідею вчительських з'їздів М.О.Корф запозичив з досвіду німецьких держав – герцогства Готського та Пруссії, які на той час мали добре розвинену систему народної освіти.

У цих державах інспектори народних училищ були зобов'язані збирати на з'їзди щомісячно усіх вчителів училищної дільниці, шість разів на рік – вчителів округу і один раз на рік – усієї країни. Участь у з'їзді була обов'язком кожного вчителя, відсутність на вчительському зібранні повинна була бути мотивована поважною причиною, контроль за цим та відповідальність покладалися на інспекторів.

На з'їздах вчителі обговорювали питання шкільного життя, ділилися досвідом, читали реферати, слухали повідомлення науковців тощо. І така робота проводилася з фахівцями, які отримали спеціальну педагогічну освіту в учительських (з терміном навчання 3-4 роки) на базі середньої освіти. Виходячи з цього, М.О.Корф обґрунтував нагальну необхідність роботи з підвищення кваліфікації російських вчителів, які мали незрівнянно нижчий рівень освіти, як загальної, так і спеціальної.

Свій перший (і взагалі перший у Росії) вчительський з'їзд М.О.Корф провів у своєму маєтку Нескучному. Цей з'їзд тривав один день, присутніми на ньому були 12 вчителів, три шкільних попечителя та декілька осіб, що цікавилися справою народної освіти. Вчителі обмінялися досвідом застосування звукового методу навчання грамоті, обговорили в загальних рисах програму початкової школи, принципи складання шкільного розкладу [1].

У наступні 1868 та 1869 роки М.О.Корф також проводить з'їзди народних вчителів у Нескучному. Організовував Корф ці зібрання на власні кошти, отримані від видання своїх книг.

У 1869 році з'їзд тривав, як і у попередні роки, один день. На ньому були присутні 25 сільських вчителів, два попечителі шкіл та чотири сторонні особи, котрі цікавилися питаннями народної освіти. Вони прибули на з'їзд 28 грудня, незважаючи на край несприятливу погоду та ледь доступну для проїзду дорогу.

Програма занять була сповіщена усім учасникам з'їзду заздалегідь, що дало їм можливість приготуватися до обговорення питань, внесених до програми, обдумати свої питання.

На з'їзді були обговорені питання використання звукового методу навчання грамоті, способи досягнення дітьми осмисленого читання, результати навчання нумерації на слух, а також питання побуту вчителів [2].

У 1870 році М.О.Корф провів з'їзд вчителів у селі Гуляйполі Олександрівського повіту. Цей з'їзд тривав чотири з половиною дні. В його роботі взяли участь 48 вчителів, а також попечителі шкіл, інспектори народних училищ Катеринославської губернії, члени повітової училищної ради. Під час роботи з'їзду не тільки обговорювалися питання шкільної справи, але й вперше в практиці таких зібрань були проведені зразкові уроки за навчальними програмами народної школи. Ці уроки провели спеціально підготовлені М.О.Корфом вчителі. Всього було проведено одинадцять уроків [4].

На з'їзді в Гуляйполі у 1870 році було вперше застосовано форму роботи, яка стала на декілька десятиліть основною для занять на вчительських з'їздах-курсах: практичні заняття у спеціально організованій тимчасовій

школі та теоретичні заняття у вигляді бесід керівника, обговорень проведених уроків та питань, що виникли у процесі роботи. Законодавчо така форма проведення курсів була закріплена «Правилами о кратковременных педагогических курсах для учителей и учительниц начальных классов народных училищ», затвердженими 5 серпня 1875 року.

У 1870-1871 роках протидія реакційної частини земства роботі М.О.Корфа зростала, аж поки у 1872 році його забалотували на виборах. Вчительський з'їзд, запланований у повіті на літо 1872 року, не відбувся.

Полишивши Олександрівське земство, М.О.Корф не покинув практичної роботи. У 1873 році, за запрошенням Маріупольської повітової земської управи, він відвідав народні школи повіту та провів у них іспити, а 9-22 квітня з власної ініціативи провів у Маріуполі з'їзд вчителів.

Після повернення з-за кордону, де він перебував з 1873 по 1881 рік, М.О.Корф провів ще два зібрання вчителів – курси у Херсоні у 1881 році і з'їзд у Бердянську у 1883 році.

Курси у Херсоні за «Правилами» 1875 року пройшли 7-21 червня 1881 року [8]. На них були присутні 223 вчителі, у тому числі 177 з Херсонської губернії і 46 – з Таврійської, Бессарабської, Подільської, Катеринославської, Чернігівської та Полтавської губерній. Крім них на заняття постійно були присутні сторонні особи.

Заняття проходили щоденно по 6 годин у ранішній та вечірній час. Ранкові заняття проходили у тимчасовій школі, уроки на початку роботи з'їзду проводив керівник, а пізніше – усі бажаючі з числа курсистів. Після кожного уроку проводилося його обговорення, під час якого за вимогою Корфа курсисти відмічали не стільки негативні сторони уроку, а його позитивні моменти. Як відмічав Корф у своєму звіті, поступово зауваження щодо проведення уроків ставали все більш точними та суттєвими, виступаючі уникали повторів, усі члени з'їзду були дуже уважними і активними, у багатьох виступах відчувався вплив наукових положень, які викладалися на з'їзді. Вечірні засідання склалися з лекцій керівника з теорії педагогіки методики і дидактики, а також з читання та обговорення рефератів, які готували курсисти, і обговорення питань, які виникали під час роботи. В процесі роботи проводився критичний аналіз підручників.

Характер з'їзду зібранню надавало обговорення питань шкільного життя, які виникали у процесі роботи. Обговорювались питання застосування української та інших «інородчеських» мов у навчанні дітей, які не володіють російською мовою. Це питання було дуже актуальним для Херсонської губернії, населення якої складалося більше як з ста національностей, що жили замкненими общинами і зберігали свої побутові традиції і рідну мову. Щоправда застосування цих мов обговорювались лише в аспекті як засіб для покращення та полегшення вивчення російської мови. Обговорювались також питання побуту та матеріального положення вчителів.

Неодноразово предметом обговорення ставало питання шкільної дисципліни. Вона тлумачилася як такий устрій школи, при якому вчитель любить учнів, а діти люблять вчителя, при якому у школі нема кому пустувати, бо усі зайняті, і нема кому лінуватися, бо усім хочеться вчитися. З виховних питань з'їздом постановлено: обмежитися по-можливості меншою кількістю засобів покарання і по, самими легкими, при цьому вказано, що чим краща школа, тим рідше зустрічаються в ній покарання.

П'ятиденний з'їзд у Бердянську М.О.Корф провів у червні 1883 року, за чотири місяці до своєї передчасної смерті – влітку йому виповнилося 49 років.

У роботі з'їзду прийняли участь 167 народних вчителів, попечитель учбового округу, інспектори народних училищ, викладачі гімназій [5]. Крім питань початкового навчання, обов'язкових на кожному з'їзді, у Бердянську обговорювались проблеми використання рідної мови на перших етапах навчання дітей «інородців» (що вже давно було законодавчо заборонено). Велика увага на з'їзді була приділена обговоренню питань організації повторювальних шкіл для дорослих, розробки програм для них, а також створення шкільних та вчительських бібліотек.

Ідея вчительських з'їздів була підхоплена земствами усієї країни. Вже в 1870 році вчительські з'їзди-курси провели Харківське товариство поширення грамотності у народі та земства Полтавської та Херсонської губерній [7].

У 1873-1875 роках усіма губернськими земствами України були прийняті рішення про щорічне проведення короткострокових вчительських курсів під час літніх канікул. Ця робота, з невеликими перервами у часи поглиблення реакції, проводилася земствами у весь час їх існування.

В процесі роботи з підвищення кваліфікації народних вчителів з'їзди, які тривали декілька днів, замінилися курсами з заняттями по 4-6 тижнів, але форми та зміст роботи цих зібрань залишалися незмінними. Вчителів знайомили з новими методиками початкового навчання, серед яких значне місце займав звуковий метод Корфа, способи досягнення дітьми осмисленого читання, розвиток розумових здібностей дитини. Основними підручниками і посібниками на цих заняттях до початку 90-х років XIX ст. були книги Корфа. У наступні роки, коли почала бурхливо розвиватися вітчизняна педагогіка і з'явилися нові підручники та посібники, твори Корфа залишалися в обігу, займаючи серед нових видань почесне місце.

Висновки... Таким чином, М.О.Корф як педагог-новатор не лише створив основи нашої сучасної початкової школи, але й сам особисто виховав покоління творчих вчителів і заклав фундамент системи такого виховання на курсах підвищення кваліфікації вчителів, яка функціонує і в наш час.

Література

1. Вежлев А.М. Учительские съезды и курсы в России (вторая половина XIX века). // Советская педагогика. – 1958. – №7. – С.78-88.
2. Корф Н.А. Педагогический съезд Александровского уезда III-го участка в 1869 году. – ЖМНП. – 1879. – Ч.152. – Отд.4. – С.200-209.
3. Корф Н.А. Учительские съезды. / Наше школьное дело: Сб. статей по училищеведению. – М.: Изд. Братьев Салаевых, 1873. – С.25-36.
4. Кушніренко І., Жилінський В. Напівзабуті імена... – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2004. – 118 с. – С.27-28.
5. Отчет о занятиях учительского съезда в г.Бердянске под руководством почетного члена Московского университета Барона Николая Александровича Корфа с 10-го по 16-е июня 1883 года. – Бердянск, 1884. – 270 с.
6. Песковский М.П. Барон Николай Корф. Его жизнь и общественная деятельность. – Песталоцци. Новиков. Каразин. Ушинский. Корф: Биографические повествования. – Челябинск: Урал, 1997. – С.396-500.
7. Систематический свод постановлений и распоряжений Полтавского губернского земства за первые шесть трехлеть (с 1865 по 1882 год включительно). – Вып. 2. – Полтава, 1886. – С.1076.
8. Съезд в г.Херсоне учителей и учительниц начальных народных школ Херсонской губернии под руководством почетного члена Московского университета барона Н.А.Корфа, 7-21 июля 1881 г. – Херсон: Типография Н.О.Ващенко. – 177 с.

Анотація

У статті розглядається проблема заснування видатним педагогом XIX ст. М.О.Корфом курсів підвищення кваліфікації вчителів початкового навчання і його особистий вклад у виховання на цих курсах покоління творчих вчителів.

Аннотация

В статье рассматривается проблема основание выдающимся педагогом XIX ст. Н.А.Корфом курсов повышения квалификации учителей начального образования и его личный вклад в воспитание на этих курсах поколения творческих учителей.

Подано до редакції 28.02.2008.

© 2008

Барановська І.Г.

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ МУЗИЧНИХ ТРАДИЦІЙ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У період розбудови державності України, духовного відродження українського народу, переходу до ринкових відносин та входження нашої країни у високоцивілізоване світове співтовариство провідна роль у формуванні підростаючого покоління належить педагогічній освіті. Демократичні перетворення та суспільні потрясіння в країні призвели до необхідності перегляду педагогічних концептуальних позицій та методики роботи з учнями. Стало очевидним, що соціальна реальність (загострення економічних, політичних і національних суперечностей) принципово змінили механізми взаємовідносин, пріоритети життєвих цінностей та ідеалів, призвели до загального погіршення взаємин між людьми, зниження рівня як загальної, так і моральної культури особистості. Сьогоднішній школі потрібні нові концепції, парадигми і технології виховання, що здатні забезпечити підготовку школярів до життя в суспільстві з новим соціально-економічним укладом.

Наукові педагогічні дослідження, виховна практика переконливо доводять, що дитина потрібна перебувати під постійним впливом культури свого народу, його традицій.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є розкриття мистецько-педагогічного потенціалу українських народних музичних традицій в процесі музичного навчання.

У шкільній та позашкільній системах освіти залучення до українських народних музичних традицій відбуваються в процесі опанування дисциплін гуманітарного циклу (українознавство, естетика, краєзнавство, історія України, народознавство, музика, образотворче мистецтво тощо), занять у студіях народної творчості, гуртках народних ремесел, фольклорних ансамблях, в період підготовки та проведення фольклорно-етнографічних подорожей, свят рідної мови, обрядових дійств (вечорниці, вертеп, зустріч весни тощо). Всі ці форми навчально-виховної роботи покликані сприяти цілісній мистецько-педагогічній підготовці, допомогти цілеспрямованому формуванню стійких духовно практичних установок особистості щодо необхідності освоєння традиційного народного досвіду, глибше зрозуміти навколишню дійсність, поповнити свій інформаційний художній фонд, осмислити характерні риси й самобутність народної музичної творчості й, разом з тим, розвинути художньо-творчі здібності підростаючої особистості.